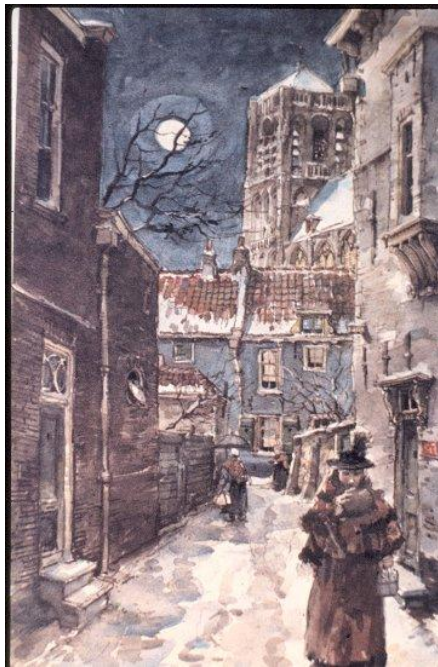

Jan Scholl, klokkenist in Brielle van 1636 tot 1680

L.J. Meilink-Hoedemaker

In de tweede helft van de 17e eeuw maakte het klokkenspel in de Nederlanden een bloeiperiode door, dank zij het feit dat de gebroeders Hemony in staat waren voortreffelijke klokken te gieten. Maar of men werkelijk van de klokken kan genieten, dat hangt af van de klokkenist. De stad Brielle kocht in 1660 een klokkenspel bij François Hemony in Amsterdam. Jan Scholl was de klokkenist. Dit artikel schenkt aandacht aan het familieleven en de beroepsloopbaan van Jan Scholl in Brielle.

De Catharinetoren in Brielle met het klokkenspel in het galmgat boven het kerkdak

Huwelijk en kinderen

Van Jan Scholl is geen doop- of geboortjaar bekend. Hij trouwde op 8 juni 1636 met Geertgen Hubrechts, een meisje uit Brielle. Uit dit huwelijk werden zes kinderen geboren: vier jongens en twee meisjes.

De oudste zoon, Dirck Scholl (1641-1727) werd bekend als klokkenist en organist in Arnhem en daarna in Delft. Toen Dirck in 1665 trouwde met de Amsterdamse Johanna van Noort was zijn vader Jan Scholl in Amsterdam daarbij officieel getuige. Dit huwelijk duurde overigens maar één jaar, daar de nog jonge Johanna al in 1666 overleed. Voor de levensloop van Dirck Scholl zij verwezen naar mijn proefschrift.

De oudste dochter, Meijna (± 1645-1728), het tweede kind van Jan Scholl, trouwde op 3 mei 1661 in Brielle met Willem Ariens Beuckelaer, een weduwnaar met kinderen. Ze kregen er nog 10 kinderen bij, die niet allemaal volwassen werden. Na het overlijden van haar eerste man trouwde Meijna Scholl op 21 november 1683 met de Brielse notaris Reinier de Neef, ook al een weduwnaar met kinderen. Nadat Meijna in 1707 voor de tweede keer weduwe was geworden verbleef zij van 1716 tot 1720 bij een dochter in Breda, waarna zij verhuisde naar Delft. Kort na het overlijden van haar broer Dirck had ze in 1727 daar nog een testament gemaakt. Ze overleed op hoge leeftijd in 1728.

De tweede dochter, Margrieta (1647-1677) was het derde kind van Jan Scholl. Ze trouwde op 2 oktober 1663 in Brielle met Pieter den Broeser. In Brielle werden drie kinderen geboren. Het gezin verhuisde in 1669 naar Delft, waar nog drie kinderen werden geboren. Na de geboorte van het zesde kind overleed Margrieta in Delft op nog jonge leeftijd. Twee van haar kinderen werden volwassen.

De tweede zoon, Cornelis (1649-1649) was het vierde kind van Jan Scholl. Hij overleed kort na zijn geboorte. Hoewel dat niet gedocumenteerd is werd in 1650 namelijk opnieuw een kind Cornelis gedoopt. Deze tweede Cornelis (1650-1733), het vijfde kind van Jan Scholl, is bekend geworden als organist in Den Haag en als organist/klokker in Delft. Ook voor meer gegevens over Cornelis Scholl verwijs ik naar mijn proefschrift.

De jongste zoon van Jan Scholl, zijn zesde kind, was Hubertus (1654-16??) Hij wordt in de archivalia niet meer genoemd na zijn doop op 21 mei 1654. Vermoedelijk is hij op jonge leeftijd overleden.

Tweede en derde huwelijk

Scholls eerste vrouw, Geertgen Huberchts, overleed in of vóór 1676, want in dat jaar trouwde Jan Scholl, 'wedwnaar', met Maeijken Hendriks, een weduwe uit 's Heer Daniels Ambacht, een wijk in Brielle. Samen met Maeijken Hendriks maakte Jan Scholl een half jaar later in Delft een testament. Maeijken Hendriks overleed al in 1679. Het jaar daarop trouwde Jan Scholl voor de derde keer, nu met Dingenom Dircx, de weduwe van de organist Donkers uit Brielle. Nog in datzelfde jaar overleed Jan Scholl. Zijn derde vrouw leefde nog tot 1689.

Beroepsloopbaan

Klokkerist

Jan Scholl was de zoon van Dirc Jansz 'Backer'. Hij kreeg in 1636 toestemming om drie weken op het klokkenspel en het orgel van de Catharijnekkerk in Brielle te oefenen. Er was namelijk een vacature klokkerist/organist ontstaan door het overlijden van Aelbrecht Pieters. De functie werd opgesplitst. Jan Scholl werd klokkerist en Cornelis van Brouwershaven, later bekend als Cornelis Donkers, werd organist.

Jan Scholl bespeelde in Brielle het klokkenspel van de Grote- of Catharijnetoren. Gedurende de eerste acht jaren van zijn ambt bestond dit uit 12 klokken van Hendrik van Trier (1577) en 4 klokken van Jan Burgerhuis (1609). In 1644 volgde een uitbreiding met vijf kleine klokken van een niet nader genoemde Amsterdamse gieter. Dit bracht het spel op 21 klokken.

Het Brielse klokkenspel hing van 1660 tot 1943 in het galmgat boven het kerkdak

Het salaris van de klokkenist bedroeg 100 gulden per jaar, waarvan 60 gulden afkomstig was uit de stadskas en de overige 40 gulden uit de opbrengst van de kapitale goederen van de stad. De taak van de klokkenist is bij deze benoeming niet in detail beschreven. Het inkomen werd in 1640 met 25 gulden verhoogd tot 125 gulden per jaar. In 1643 kreeg Jan Scholl het onderhoud van het klokkenspel erbij. Hij nam die taak over van de plaatselijke smid, met wie hij nog een achttal jaren heeft samengewerkt.

In 1660 had Jan Scholl een belangrijk aandeel in de totstandkoming van het nieuwe klokkenspel van François Hemony, klokkengieter in Amsterdam. Dit spel bestond uit 23 klokken. Jan Scholl correspondeerde namens de stad Brielle met Hemony en hij werkte mee aan de inrichting van het spel. Hemony leverde ook het klavier en de klepels voor het handspel. Maar Scholl vervaardigde zelf de hamers voor het automatisch speelwerk, waarvoor hij een eenmalige toelage ontving. Maar tegelijk kreeg hij verhoging van zijn jaarloon met 85 gulden tot nu in totaal 340 gulden. Ook nu weer is niet precies vermeld wat hij voor dit loon moest doen. We weten bij voorbeeld niet of het aantal bespelingen werd uitgebreid. Het jaarloon was intussen ook wel gestegen door uitbreiding met de functie van klokkesteller.

Herbergier

Behalve klokkenist was Jan Scholl ook herbergier. In 1636 kreeg hij toestemming tot het houden van een herberg, onder voorwaarde dat hij daarin geen publieke dansschool of andere lichtzinnigheden zou toelaten. De herberg stond aan de Langestraat. In de jaren 1648 tot 1650 kocht en verkocht Jan Scholl enkele huizen en erven aan het Noordeinde en achter de Kaatsbaan in Brielle, niet ver van zijn woning.

In 1651 en 1659 werd Jan Scholl verkozen tot dekenmeester van het tappersgilde. Hij heeft de activiteit van herbergier dus gedurende vele jaren uitgeoefend naast zijn klokkenistschap. De herberg speelde een rol in 1666 toen zijn nog jonge schoondochter daar aan pest overleed.

Klokkesteller

Jan Scholl werkte in 1643 enkele maanden op proef als klokkesteller. Kort daarna werd hij officieel in deze functie aangesteld. Als klokkesteller moest hij de uurwerken van de stad nalopen, waaronder ook het uurwerk van de Catharijnetoren. Zijn inkomen nam door deze benoeming toe tot 255 gulden per jaar. Met dit bedrag moest hij zijn groeiende gezin onderhouden. Voor projecten zoals schilderwerk en verguldwerk aan de wijzers van de toren werd hij afzonderlijk uitbetaald.

Organist

Toen in 1678 de organist Cornelis Donkers overleed, volgde Jan Scholl hem op. Zijn jaarinkomen bedroeg ten slotte 540 gulden.

Onderwijs

Zeer waarschijnlijk heeft Jan Scholl zelf zijn zoons Dirck en Cornelis onderricht in het klokkenspel. Vermoedelijk begeleidde de organist Cornelis Donkers de beide jongens bij hun orgelstudie. Donkers was een huisvriend van de familie Scholl. In 1649 en 1650 was hij getuige bij doop van de beide kinderen Cornelis, die ook zijn voornaam kregen. Jan Scholl gaf ook les aan andere jongens. Op kosten van de stad leerde hij de blinde Arend Corvings spelen op de klokken.

Van andere contacten met burgers lezen wij weinig in de archieven. Eenmaal, in 1663, werd Jan Scholl door een stratenmaker uitgescholden voor 'schelm en guijt'. Hij deed zijn beklag bij de overheid en de boosdoener werd in de gevangenis gezet op een rantsoen van water en brood.

Beiaarddeskundige

Jan Scholl was enkele malen op reis als adviseur voor klokkenspellen. In 1662 werd hij door de burgemeesters van Rotterdam gevraagd als deskundige bij de sollicitaties voor een nieuwe klokkenist. Omdat de burgemeesters niet tot een keuze konden komen nodigden zij Jan Scholl uit zelf te komen

Bronnen

Dit artikel is gebaseerd op onderzoek in de archieven van Amsterdam, Arnhem, Breda, Brielle, Delft, Gouda, Den Haag, Hulst en Rotterdam.

Literatuur

- P.J. Brand. Klokken en beiaarden in Hulst door de eeuwen heen. In: Jaarboek Oudheidkundige Kring "De Vier Ambachten", blz. 27-98. Hulst 1976/77.
- Pieter Hemony. De On Noodsakelijkheid en Ondienstigheid van Cis en Dis in de bassen der klokken. Delft 1678. Herdruk facsimile Amsterdam 1927.
- R. de Jong, A. Lehr en R. de Waard. De Zingende Torens van Nederland. Nederlandse Klokkenspel Vereniging 1968-1978.
- C. Lingbeek-Schalekamp. De verhouding overheid-musicus in Rotterdam tot 1672. In: Rotterdams Jaarboekje 1981. Blz 260-277. Rotterdam 1981.
- A. Loosjes. De Torenmuziek in de Nederlanden. Amsterdam 1916.
- L.J. Meilink-Hoedemaker. De geschiedenis van het gaande, slaande en speelwerk in de Catharijnetoren te Brielle. Rotterdam 1975.
- L.J. Meilink-Hoedemaker. Delftse klokkenisten van 1667 tot 1741: Dirck, Cornelis en Hubertus Scholl. In: Catalogus bij de tentoonstelling 'De Stad Delft, Cultuur en Maatschappij' Stedelijk Museum Het Prinsenhof te Delft. Delft 1982.
- L.J. Meilink-Hoedemaker. Verloren tuimelaars, een probleem met haken en ogen. In: Klok en Klepel nr. 32, juni 1984, blz. 7-8.
- L.J. Meilink-Hoedemaker. Luidklokken en Speelklokken in Delft. Proefschrift Utrecht 1985. ISBN 90-9000955-8
- L.J. Meilink-Hoedemaker. Jan Scholl klokkenist in Brielle en uitvinder van de verloren tuimelaar. Rotterdam 1998. ISBN 90-800699-7-3
- L.J. Meilink-Hoedemaker. Uurwerk en klokkenspel in de Sint Catharijntoren te Brielle. Brielle 2002. ISBN 90-75806-12-4

Verantwoording

Een eerdere versie van deze tekst verscheen in 1982 in Klok en Klepel nr 28, het tijdschrift van de Nederlandse Klokkenspel Vereniging.